

Az 'alkémia' szó eredetéről

Tartalom

Előszó a magyar fordításhoz.....	2
Bevezetés	3
1. A szó görög eredeztetése	3
<i>Chymia</i>	3
2. A szó egyiptomi eredeztetése	3
<i>Chem</i>	3
<i>Kmj.t</i>	4
<i>Chemeia</i> mint 'nedv'	4
<i>Chymos</i>	4
A menta és a gránátalma szerepe az eleusiszi beavatásokban	6
3. A szó kínai eredeztetése	7
<i>Jim ye</i>	7
4. Alkémia és növénymágia Indiában	7
5. Alkémia és növénymágia Iránban	8
Összefoglalás.....	8

Előszó a magyar fordításhoz

Jelen cikkünk az alábbi mű alapján készült:

Jack Lindsay: „The name alchemy”, in: *The origins of alchemy in Graeco-Roman Egypt* (Frederick Muller, 1970), 68–90. o.

A fordítás az Aranyelixír Kiadó honlapján jelent meg, amennyiben a magyar fordításból kíván idézni vagy részleteket felhasználni, forrásként az alábbi linket és a megtekintés dátumát tüntesse fel:

Forrás: <http://www.aranyelixir.hu/content/az-alkemia-szo-eredeterol> (a megtekintés dátuma).

Írta és szerkesztette: Dr. Drimál István

Hungarian translation © Dr. Drimál István, 2013

© Aranyelixír Kiadó, 2013

További cikkek és tanulmányok megjelenéséről tájékozódjon honlapunkon:

<http://www.aranyelixir.hu/blog>

Bevezetés

Az 'alkémia' szó az arab nyelvből ered az *al-* előtaggal. Annak fogunk utánajárni, mit jelent a kifejezésből a 'kémia' rész. A görög nyelvben két alakban használták a művészet elnevezését: *chemeia* (ejtsd: khémeja) és *chymia* (e: khümeja). A két szó csak alkémiai szövegekben fordul elő, a nem alkémiai szövegkörnyezetben pedig nem egyértelmű, mit jelentenek, ezért nem tudjuk megállapítani, melyik a szó korábbi alakja.

1. A szó görög eredeztetése

Chymia

A szótó a *cheo* (kheó), 'önt', 'ömlik' igéből származik. Ebből ered a *chyma* (khüma), 'kiöntés', 'folyadék' szó. Ptolemaiosnál (Kr. u. II. századi természettudós) a *chyma* a négy testnedvet jelenti (száraz, nedves, hideg, meleg). A III. században már az 'öntvény', '(arany)rúd' jelentésben használják. A szót tehát öntött, olvasztott fémtermékekre alkalmazták, ami igen erős érv mellett, hogy ez az alapja az 'alkémiának'. A *chymia* így azt jelenti, hogy 'fémek öntése', 'illetve átalakítása'. Maga a *chymia* főnév a fémöntő (*chymēntikos*, khümeutikosz) tevékenységre utal, ám ez az alak csak a Kr. u. IV. századi alkémistánál, Zosimosnál fordul elő először.

Az irodalmi görögben az alábbi szavakat találjuk, amelyek kapcsolatban állnak a *chymiával*. Homeros, Hesiodos (Kr. e. IX. és VII. sz.): *choanos*: 'olvasztóedény', 'öntőedény' – mindkét szó a *cheo* ('önt') ige származéka, vagyis ez az ige a bányászok és a fémöntők szaknyelvében gyökerezik. Platon (Kr. e. IV. sz.) használja a *metalleuo* igét, ami azt jelenti, hogy 'bányászni', de csak a Kr. u. II. századtól használják a *metallon* főnevet 'ásvány' jelentésben. Az ugyanebből a szótóból képzett *metalloiōsis* jelenti a 'fémöntés átalakító folyamatát', de nem tudjuk, mikor jelent meg ebben a jelentésében a szó. Később a szót úgy etimologizálták, mintha azt jelentené 'valami mássá változás', mert a *metallon* főnevet a *met' allón* görög kifejezésből vezették le; a *meta* prepozíció jelentése 'valami után', az *allón* a 'más(ik)' névmás többes szám birtokos esete.

2. A szó egyiptomi eredeztetése

A görög eredetű szó tehát *khümeia*, üpszilonnal (ü-betűvel), míg a szónak az alkémiára speciálisan használt alakja *chémeia* étával (é-betűvel). Hogyan jött létre ez az alak?

Chem

Az egyiptomi nyelvben azt jelenti, hogy 'fekete'. A hieroglif jegy egy faszén rakásból és egy krokodil farkából vagy halpikkelyből áll. A kopt nyelvben (az egyiptomi nyelv későbbi fejleménye) *khime* volt a kiejtése. A *chemia* görög főnévképzővel (-ia) magát Egyiptomot jelenti, mert a Nílus iszapjára, termékeny, fekete földjére utal.

Az ősi gondolkodás a hangzásból fakadó hasonlóságokat hajlamos volt annak venni, hogy valami mélyen rejlő, lényegi kapcsolatot fejez ki. A görög költői és festészeti nyelvben a fekete és az arany közé szimbolikus egyenlőséget tettek: Apollon szobrának haját nem aranyból készítették, hanem fekete volt. A *Koré Kosmou* (*A kozmosz/világrend lánya*) című hermetikus iratban (Kr. e. V. sz.) Kamephis, a jó isten átadja Isis istenanyának a Tökéletes Fekete (*Teleion Melas*) ajándékát, amely egyszerre kinyilatkoztatás és mágikus rítus. Az alkémiának mint Fekete Művészetnek vagy Fekete Rituálnak azonban semmi köze a "sátánizmushoz" vagy ellenerővel dolgozó valamiféle korabeli fekete mágiához, hanem Egyiptom fekete földjéhez kapcsolódik, ugyanis Isis Egyiptom istennője volt. A *Koré Kosmou* tehát azt mondja isteni nyelvezetten, hogy Egyiptomból ered mindenféle mágia, speciálisan itt az alkémia.

A görög alkémisták azért azonosították a *chymiát* a *chémeiával*, hogy nyomatékokat adjanak a művészet egyiptomi eredetének a zsidó eredeztetéssel szemben. A zsidók és az egyiptomiak közötti hermetikus és gnóosztikus szempontú versengést igazolja több szöveg is. A projekciót

például egyiptomi technikaként tartják számon az ókori írók. Mária, a zsidó alkémista (kb. Kr. e. II. sz.) azonban azt állítja, hogy az alkémia Ábrahám utódainak a monopóliuma, ugyanakkor Zosimos azt állítja, hogy a zsidók csalással szerezték meg a titkos művészetről birtokolt tudásukat. Ehhez hasonló nemzetek közötti versengést találunk az alkémia tekintetében a perzsák, a föníciaiak és az egyiptomiak között. Az egyik antik érvelés szerint a perzsák a tűz és a fény fensőbbségét hirdették, ezért az alkémia központi tanítása, a tűz (a hevítés) alkalmazása tőlük eredne.

Még egy lehetséges egyiptomi szótő: 'megvalósítás'.

Kmj.t

A *chemeia* másik lehetséges egyiptomi eredete, a Kr. e. 2000 óta datált *kmj.t*, amit Zosimos – tévesen – kapcsolatba hozott a *chemeu* szóval, amit a *chymetesszel* ('fémöntő', 'kémikus') azonosított. A szó töve a *km* ige, ami azt jelenti, hogy 'befejez, lezár, végrehajt(ja a balsamok előkészítését), befejezi a fém megművelését'. A szó alkémista összefüggésben azt jelenti, hogy kiteljesíteni és megvalósítani azt, amit az istenek már eleve bele rejtettek lehetőségyszerűen az emberi cselekedetekbe és anyagi tárgyakba megteremtésükkor. A *km* így az alkémia lényegi jelentését fejezi ki: az ember megismétli a világ teremtésének isteni tettét. (Ugyanúgy, ahogy a kínai alkémisták visszaforgatják a teremtés folyamatát. [Lásd az 1. táblázatot itt.](#)) Az alkémista kiszámolja, kidolgozza, megismétli és így megvalósítja azt a tervet, amit a teremtő istenek kezdettől fogva elrejtettek a dolgokba. Az alkémia ugyanakkor azt a segítő iránymutatást is föltárja az anyagi világ ismerete alapján, ami szükséges annak meghaladásához.

Ugyanakkor a *km* ('megvalósít') és a *km* ('fekete'), illetve az ez utóbbiból származó kopt *chémi* nem zárja ki egymást: az alkémiára alkalmazott „Tökéletes Fekete” kifejezés e két egyiptomi szó görög fordításából állt elő. *Km* = fekete (*melas*), *km* = megvalósulás (*teleion*). A „fekete” egyben megkülönbözteti az Egyiptomból (azaz arról a földről, ahol a Nílus áradása után termékeny fekete talaj marad vissza) származó művészetet az egyéb eredetű mágiáktól. Az már mágiatörténeti adalék, hogy a középkorban az alkémia művelését tiltották, s ekkor „fekete művészetként” szembeállították az engedélyezett „fehér (zsidó) művészettel”, azaz a bibliai egyistenhittel.

Vissza a görögökhöz!

***Chemeia* mint 'nedv'**

Alighogy meghatároztuk, hogy a *chemeia* eddig elemzett jelentése Zosimos idején (Kr. u. IV. sz.) a görög metallurgiai (fémművelési) és az egyiptomiak vallási terminusainak ötvözéséből állt elő, máris találunk egy másik jelöltet az alkémia eredeti alapjára.

Chymos

Ne feledjük: nem tudjuk, hogy a *chemeia* vagy a *chymia* volt-e a művészetre használt korai terminus. Ha a *chymia*, akkor meg kell vizsgálnunk a *chymos* szót, ami azt jelenti, hogy 'növényi nedv', és ugyancsak a *chéo*, 'önt' ige származéka. A *chymos* mindenféle növényi, illetve állati eredetű nedvre alkalmazták, később általában a nedvekre, és rokonságban áll a *chylosszal*, ami 'íz't jelent. [Lásd az alkémia indiai elnevezését: *rasayana* (raszajána), 'a higany módszere', ahol a *rasa* 'íz't is jelenthet.] A *chymos* tehát kapcsolatban áll az emésztőnedvekkel, mint ahogy a test négy elemét alkotó négy nedvet is jelenti, így a fémművelés és az emésztési folyamatok közötti összefüggésre bukkanunk. Ez nem annyira meglepő, ha emlékezünk arra, hogy az alkémiában a főzési, a (meg)emészt(őd)ési és rothadási/rothasztási folyamatok, valamint az étkezéssel és böjtöléssel kapcsolatos szabályok nagy szerepet játszottak. Az alkémia korai fázisában és elnevezésében a kémiai tevékenységeket a folyékony anyagok öntésére használt *chéo* ige származéka fejezhette ki.

A mágiában használt és az emésztésben részt vevő folyadékok, illetve az ezen nedveket létrehozó folyamatok jelentéskörével látszólag eltávolodunk a fémöntés, fémművelés területétől. De csak

látszólag. A perzsa költő, Firdausi (Kr. u. X. sz.) azt írja, hogy a *Kimija* nevű gyógynövény kelti életre a halottakat, és az arab-hindu világban számos történet maradt fenn olyan növényekről, amelyek a közönséges fémeket arannyá változtatják. A föltámadást és az átalakítást okozó növény/növényi nedv témája közvetlen kapcsolatban áll az élet vizének népmesei és mitikus témájával (lásd a Gilgames-eposzt, melyben Gilgames halhatatlansága utolsó lehetőségét egy fűféle elvesztésével játssza el – pontosabban egy kígyó rabolja el tőle).

A görög átalakítási, illetve föltámadási rítusokban, valamint mítoszokban a minózi kortól (Kr. e. III. évezred közepe) fogva a mák és a gránátalma játssza a fő szerepet. A Földanya terményeként születéspróbák és beavatások során alkalmazták őket. Prometheus a Mákföld (*Mecone*) nevű helyen csapta be az isteneket. Az ókori Mediterráneumban a mák és az abból készült ópium fontos kereskedelmi termék volt, de temetési szertartásokkor, illetve mikor áldoztak a halottnak, ópiumot égettek. Több város szerencséjét oltalmazó istennőként ábrázolták lefelé fordított tisztító faággal vagy bőségszaruból – valószínűleg – ópiumot öntve egy oltárra. (Megjegyzendő, hogy Dicaeosyne (Dikajoszüné), azaz Justitia kezében az igazságot mérő mérleg, azaz hogy annak serpenyői – a fair üzlet védő istennőjeként –, eredetileg az említett bőségszaru lehetett.) A mák-áldozat és a sírokon található oltárok között összefüggés található: az ópium elfogyasztása az áldozó/gyászoló részéről segítette a halott utazását a túlvilágon, mert transzállapotba juttatta az előbbi, ahol az istenekkel kapcsolatba léphetett. Az élet-halál rítusainak beavatásai során az említett növényi anyag átalakította elfogyasztója állapotát. Vázaábrázolásokat ismerünk, ahol a sírból mák nő, ami a halott növényi formában történő megjelenítése, illetve szellemlényé való átmenetelének egy fokozata.

Vizsgáljuk meg a gránátalma mitikus jelentőségét. A gyümölcs élénkvoros színű nedve miatt a vér, a menstruációs vér, s ezen keresztül a születés, illetve az újjászületés, végeredményben a halhatatlanság szimbóluma. A Balkánon és Kínában is vérfrissítő hatásúnak tartották. A görögök valószínűleg *prometheiomak* nevezték (de nem biztos, hogy a gránátalmát értették a szón), mert Prometheus (Prométheusz) kiömlő véres gennyéből fakadt. Medeia (Médeja) a gyümölcs nedve segítségével tette Iasont (Jászón) legyőzhetetlenné és halhatatlan erejűvé. Prometheus azokban a beavatásokban játszott szerepet, amelyeknek közük volt a tüzet alkalmazó olyan mesterségekhez, mint a fémmegmunkálás és a fazekasság.

A *prometheiont* megtaláljuk a kabírok titkos rítusaiban is (kabíroknak nevezik a misztérium papjait). A rítus során két szereplő, a *corybantések* (korübantész) azt játsszák el, hogy megölik testvériségük egy harmadik tagját, akit aztán eltemetnek egy hegyben, ahol a teste vassá válik. A mítosz, illetve az azt eljátszó rítus a vas születésének történetét meséli el, tehát szoros kapcsolatban áll a kovácsok mesterségével. A rítus bemutatása előtt nem ehetnek zellert, mert úgy hitték, hogy az társaságuk megölt fivérének véreből hajt ki. (A *Thesmophoriát* – egy másik görög rítust – ünneplő nők körében ugyanez a szokás tartja a gránátalmával kapcsolatban.) A zeller tehát újjászületést és így halhatatlanságot nyújtó növény. A zeller szinonimája a vaginának, vagyis a Földanya nemi szervének, tehát a belőle újjászülető testvérnek. Az Osiris, az egyiptomi meghaló és újjászülető isten halálára és feldarabolására emlékeztető másik kabír rítusban Dinoysos (Dionüszosz) péniszét elhelyezik egy ládában tiszteletük tárgyaként. Összefoglalva: azt látjuk, hogy a kovács-rítusok összefonódnak a nemi erővel, illetve annak elrejtésével, a beavatási halállal, illetve a halhatatlanságra újjászületéssel – együtt találjuk itt korai mitikus-rituális formában az alkémia összes fő vonását.

A későbbi filozofikus értelmezés az alábbiak szerint azonosította a kabír istenháromságot (a rítus három szereplőjét): Axiocersos = Nap (Apollon), Axiocersa = Hold, Axieros = Hermes, a Napot és a Holdat egyesítő alkémiai Hermes. A késői értelmezők megneveznek még egy negyedik szereplőt, Casmilost (Kaszmilosz), a hermetikus esszencia (lásd följebb: *rasa*, *íz*, *lényeg*) megszemélyesítőjét. A Nap a tüzes, a Hold a vizes erőket képviseli ebben az alkémiai értelmezésben, melyek egysége Hermes, azaz a higany, s a higany lényege (Casmilos) így a tűz és a víz összhangja.

A menta és a gránátalma szerepe az eleusiszi beavatásokban

Az eleusiszi misztériumokban (beavatásokban) egy *cyceon*nak (kükeón) nevezett ital alkotta a gyógyírt (*pharmakon*, farmakon), amit a beavatandónak kilenc napos böjtölés után kellett meginnia. (Figyeljünk föl az emésztéssel, illetve annak fölfüggesztésével kapcsolatban az alkémia korai, mitikus formában való megjelenésére.) A *cyceon* pörkölt árpadara, víz és menta (*chléron*, khlérón) keveréke, amely egyfajta sörré erjedt. A *mentha pulegium* (a növény fő összetevője) nagyobb mennyiségben öntudatvesztést, önkívületet és görcsöket okoz, ami a hosszabb böjt és a beavatási előkészületek fölfokozott idegállapotával együtt érzékennyé tette a novíciust a mítosz átélésére, melynek során az eseményeket isteni kinyilatkoztatásként tapasztalta.

A mentát igen széles körben használták orvosi célból: szomjoltó, ájulás, fejfájás, köhögés, bélgörcs, veseproblémák, gyomorrontás, láz, idegbajok, májproblémák, a méh rendellenességei, vetelés, állatok mérgei ellen alkalmazták. A rómaiak csodaszernek tartották, olyan elixírnek, amely megvédi a testet a betegségek ellen, ezért játszott oly fontos szerepet az anyaistennő beavatási szertartásaiban. A Nagy Anya szent növénye volt, ami abból is kitűnik, hogy a 'mentára' használt görög szó (*glechon*, glékhón) a női nemi szervet is jelentette.

A gránátalma kapcsolatban áll Demeterrel és lányával Persephonéval (Démétér, Perszefoné). A görög mítoszban Hades (Hádész) az alvilág istene (még inkább Zeusnak a föld alatti területeket uraló arculata) elrabolja Demeter lányát. Az anya szomorúságában és haragjában visszavonja életadó erejét a földről, s ezért a természet őszi-téli állapotába dermed, majd mikor visszakapja lányát, jön el újra a tavasz. Mivel azonban Persephone megevett egy gránátalmamagot, amit Hades tett lopva a szájába, az év egyharmadát férjénél kell töltenie. A mítosznak van egy igen érdekes részlete, melyben a lányát kereső, gyászoló Demetert befogadó király csecsemő fiát az anyaistennő tűzben edzi, hogy halhatatlan legyen, de a gyermek anyja félreérti ezt, és nem hagyja végbevenni a tűzzel végzett átalakítást. E szerencsétlen félreértés következtében alapítja meg az istennő az eleusiszi beavatást, s rendeli el a *cyceon* elkészítését is beavatási italként. (Kerényi Károly: *Görög mitológia*, Gondolat 1977, 153. skk.). A beavatás során a résztvevők eljátsszák a mítoszt.

A 'gránátalma' görögül *sida* (szidé). Mivel a vas és előállításának technikája a Közel-Keletről került Görögországba, ezért a Kaukázus környékén beszélt nyelvekből kerülhetett át a szó is a görögbe (eredeti alakja *zido*). Ugyanakkor van a szónak egy másik eredeztetése is: a latin *sidus* (szidusz) 'csillagot' jelent, ami a meteorokból kinyert vasra utalhat (görögül a vas: *sideros*, szidérosz). Mind a latin, mind a görög 'vas' a föltételezett ősgörög *sida* szótőre megy vissza, amelynek jelentése 'vörös', így lehetett a természetben található vörös vasérc és a vörös gránátalma közös szótöve. (A vas amúgy alapvető szerepet játszik mind a klorofill, mind a vér előállításában.) (Hjalmar Frisk: *Griechisches etimologisches Wörterbuch*, Carl Winter Universitätsverlag, Heidelberg 1960, 703.)

A gránátalma nem termékenységi szimbólum volt, hanem a vért jelképezi: a gyilkosság ontotta vért, valamint a defloráció során kiömlő vért. Utóbbit jelképezi az, hogy Hades a szűz lány szájába teszi a gyümölcs magvát. A Nagy Istennő, Cybelé (Kübelé) gránátalmát megéve fogant meg Attisszal, ezért a beavatottak a misztériumjátékok során. Agdistist, a Nagy Istennő hermafrodita változatát kasztrálják mítoszában, s véréből sarjad a *sida* nevű fa. Itt a női nemi szervet és a menstruációt a kasztrált férfi nemi szervvel azonosítják.

A mák, a gránátalma, a zeller és a menta példája azt mutatja meg, hogyan kapcsolódott az alkémia korai, kovácsmesterségben megjelenő formája a Nagy Anya születés-halállal kapcsolatos növényi mágiájához, hogyan alkalmazták a halhatatlansággal és a növényi nedvekkel kapcsolatos misztériumokat a kézműves testvériségek beavatásaiban, illetve hogyan biztosították e mágia révén a fémek megmunkálásának kritikus mozzanatait.

A növényi mágia témája óriási; még két, az alkémiával kapcsolatos alkalmazással bővítjük a fentieket. A szerelmi mágiára alkalmazott növények közül egyeseket – beazonosíthatókat (pl. a bogáncsvirágot) és beazonosíthatatlanokat – kenőcs formájában hordtak föl a bőrfelületre vagy talizmánokat készítettek belőlük, s megvédték a tűztől, mert eleve benne éltek. A tűzzel kapcsolatos növények, virágok arra utalhatnak, hogy szeretik az erős napot és meleget, azaz tüzes, szoláris jellegűek, ugyanakkor ebben a fémmegmunkálással való kapcsolatukat is sejthetjük. Más növények, például a sáfrány, a rebarbara, a mák vagy a krókusz nedvét a fémek felületének kezelésére, illetve színezésére használták.

A fenti példákból következhetne, hogy a *chymia* mint a fémmegmunkáláshoz kapcsolódó mágia valamelyik növényi nedvtől (*chymos*) kölcsönözte nevét. Az arab nyelvben a *kimiya* mind az anyagot, mind a művészetet jelentette, de később az *iksir* vette föl az alkémiai szubsztancia jelentését (ami ugyancsak görög eredetű: *xeiros*, 'száraz'), innen az elixír szavunk. Azonban erős az ellenérv avval szemben, hogy a *chymos* 'növényi nedv' szóból eredeztessük a *chymiát*, mivel magát a szót soha nem használták az átalakító anyag értelmében, erre az isteni vizet vagy a higanyt vagy más anyagnevet alkalmazták.

3. A szó kínai eredeztetése

Jin ye

A kínai nyelvben az alkémiára használt két kifejezés a *huan dan*¹ (還丹) és a *jin ye* (金液). Utóbbi jelentése: 'aranyfolyadék, aransperma', ami igen közel áll a *chymos* 'nedv' jelentéshez. A *jin ye*t a Tang időszakban (Kr. u. VII–IX. sz.) úgy ejtették, hogy *ki'm-iäk*, és Dél-Kínában *kim iyab* lehetett az ejtése, s egyes kutatók szerint ez került volna át arab közvetítéssel a görögbe. Ugyanígy az *el iksir* a kínai a Tang-kori *iak ts'i't*-ből (*yi jz*) eredne, aminek jelentése 'a folyékony váladék anyaga'.

Ez ellen az etimológia ellen igen sok ellenvetés tehető. A korai Kínából elég gyérek a bizonyítékok a fémműveléssel kapcsolatos alkémiára. Ezzel szemben a hellenisztikus alkémiára (Kr. e. III. sz.–Krisztus születése körüli időkig) bőséges mennyiségű bizonyítékunk van, és az alkémia elméletére alapvető hatással volt a görög filozófia és misztériumvallás, valamint az egyiptomi vallás, ezért valószínűtlen, hogy kínai kifejezést vett volna át indiai vagy perzsa közvetítéssel a görög világ

4. Alkémia és növénymágia Indiában

Az alkémia hindu elnevezése *rasayana* [*rasāyana*], amely sok esetben növényekkel végzett műveleteket hajt végre, hogy az egészséget és a fiatalságot helyreállító gyógyszert állítson elő. A hindu alkémia eredeti neve *ayushyani* 'a hosszú élet és egészség biztosítása' volt. E név már az *Atharva Véda* szent iratban föltűnik (kb. Kr. e. XV. sz.), ami így nem véletlenül vált az ájurvéda [*ayurveda*] (hagyományos indiai gyógyászat) alapművévé.

A Kr. u. II – IV. századi buddhista iratokban (*Avatamszaka Szutra*, *Mahapradzsnyaparamitasasztra*, *Mahapradzsnyaparamitopadesa*) találunk utalásokat olyan nedvekre, kivonatokra (esszenciákra), amelyek a fémekeket arannyá változtatják, sőt az egyik *sziddhinek* (mágikus képességnek) tartják, ha valaki növények vagy jóga segítségével képes végrehajtani ezt a műveletet. Indra mítoszában a halhatatlanság itala, a *szóma* által megrészegült istent földarabolják, s testéből „kifolynak” a teremtmények. Köldökéből az élet lehelete áramlik elő, amely ólommal válik, magvából alakja áramlik elő, s arannyá válik.

¹ Kínai kifejezések esetében a nemzetközi *pinyin* hangátírást használtuk, illetve feltüntettük a kínai írásjegyeket is – *a szerk.*

5. Alkémia és növénymágia Iránban

Az indiai és az iráni alkémia szoros összefüggésben áll, egymásra hatva jöttek létre és alakultak. A perzsa Ős Embert, Gayomartot megöli a Gonosz, s magvát a földre folytatja. Ebből jön létre a hét alapfém: arany, ezüst, vas, réz, ón, ólom, higany és gyémánt. Gayomart magvát megtisztítja az ég körforgása, és rebarbara növényként megszületik belőle az első emberpár. Az Ős Ember magva tehát a fémek alapszubsztanciája, s ez alkotja az ember lényegét is.

Perzsiában a *haoma* növény ugyanazt a szerepet játszotta, mint Indiában a *szóma*. A növény valószínűleg egy rebarbarához hasonló növény volt, amelynek gyökeréből sárga színű folyadékot préseltek, aminek átalakító erőt tulajdonítottak, mivel az arany színéhez hasonlít. A *haomából* nyert elixír jelzője úgy hangzott, hogy „akitől menekül a halál”. A *haomával* kapcsolatos rítus a zoroasztrianizmus központi kultikus cselekménye volt: megszentelt kenyeret ajánlottak föl Ahura Mazdának, a Jó Úrnak, amit aztán rituálisan elfogyasztottak, himnuszokat énekeltek, végül megitták a növényből nyert nedvből készült szent italt. A növényt az Isten Fiával azonosították, akít összepréseltek, majd összetörtek egy mozsárban, hogy életadó nedvét nyerjék a hívek számára. A növény és az emberiség azonosítása a nedv préselésének folyamata során pontos párhuzamban áll avval, ahogy Zosimos azonosította az emberiséget és a fémeket az alkémiai folyamatban.

Összefoglalás

Az alkémia korai fázisában nem tettek különbséget a növényi folyadékok kinyerése és a fémek megolvasztása, elegyítése között, azaz mindkettőt analógnak tartották, mert mindkettő átalakítási folyamat volt. Nyelvi szinten is megvolt a *chymos* 'növényi nedv' és a *chyma* 'olvasztott fém' egybeolvadásának lehetősége a *chymia* főnévben, hisz mind a kettő a *cheó* 'önt' igéből ered. A növénymágia és a fémmegművelési mágia képei és elgondolásai együtt alakultak.